

Boeken lezen rendeert niet

GOELE CORNELISSEN

“Als het gaat over lezen, zijn we vandaag een van de kneusjes”, zegt Vlaams minister van Onderwijs Ben Weyts. Internationale vergelijkingen zoals PISA en PIRLLS tonen namelijk dat Vlaamse kinderen twee jaar extra tijd nodig hebben om hetzelfde leesniveau te halen als de tienjarigen in de best presterende landen. Ook voor leesplezier scoren we verontrustend laag. “Maar we gaan een van de uitblinkers worden”, aldus Weyts. Op 24 november 2021 lanceerde hij daartoe, samen met minister-president Jan Jambon, een actieplan voor het zogenaamde Leesoffensief (LOF). Dat zet op diverse fronten in (onderwijs, vrije tijd, kinderopvang ...) om samen een grote leessprong te maken.

Het laatste stukje treinen voor ik arriveer in mijn thuisstad. “Ze gaan pannenkoeken bakken”, zegt een warme stem. Mijn blik valt op een grootmoeder. Naast haar een jongen van ongeveer vier jaar. Hij kijkt met grote ogen naar de prenten in het boek *Kikker en Haas*. “Ik ook pannenkoeken, en ook Vik, en opa.” “Ik weet niet wat jouw mama heeft klaargemaakt. Zullen we nog een verhaaltje lezen?” Nog voor de jongen knikt, zet ze verder aan. “Kikker ging logeren.” “Omaatje ... ik nu naar huis gaan. Jij ook slapen bij mij.” Oma antwoordt dat opa en zij in hun huisje gaan slapen. En ze leest nog drie verhaaltjes. De jongen stelt geen vragen meer. Hij kijkt voor zich uit, naar buiten.

De huizen en weilanden razen voorbij. Ik vraag me af welke vragen door dat kleine hoofdje gaan. Of hij zijn oma en opa gaat missen? Of hij het leuk vindt om ergens te gaan logeren? Heimwee overvalt me. Wanneer ben ik de laatste keer blijven logeren? En die pannenkoeken. Oh ja, woensdagmiddag bij mijn beste vriendinnetje. “Jullie eten mij nog arm”, moet haar mama ooit gezegd hebben. Want ik heb als kind lange tijd gedacht dat ze wel echt arm moesten zijn geworden, nadat wij met alle kinderen van de straat zoveel pannenkoeken hadden gegeten.

Inspanning en weerstand

(Voor)lezen is in gesprek gaan over het leven. Verhalen roepen vragen op, brengen herinneringen naar boven, helpen ons te verwoorden wat in ons hoofd rondspookt. Verhalen laten ons horen dat we er niet alleen voor staan, dat er nog mensen zijn die worstelen met de dingen waar wij mee worstelen. Verhalen wakkeren de geest aan, spreken tot de verbeelding, doen dromen en scheppen nieuwe werkelijkheden. Stel je voor, woorden die zo krachtig zijn dat ze vleugels geven, troost bieden, toekomst scheppen.

Boeken lezen gaat niet vanzelf. Het vraagt een serieuze inspanning. Heel wat verhalen gebruiken beelden en metaforen en kijken tegendraads naar de werkelijkheid. Leestechnieken kunnen helpen, net als ingaan op personages, stijlfiguren analyseren, tekstgenres herkennen waarmee de auteur diepgang in dat verhaal wil brengen. Maar de échte daad van het lezen vraagt overgave: tijd durven nemen om stil te vallen, om tijd uit het oog te verliezen, om zich in te leven, om iemand (anders) te worden, om beelden open te breken, en ja, het eigen leven open te breken.

Boeken lezen roept ook weerstand op. “Maar meneer, moet ik zo een dik boek lezen? Dat gaat nooit lukken. Ik kan dat niet”, “Moet ik daar mijn tijd insteken? Ik heb wel wat beters te doen — mijn bedrijfje runnen, geld verdienen,

gamen ...” En dan is het wachten op een mail van enkele ouders die mee te-gengas geven: “Ik ga niet akkoord met het boek dat u oplegt.” “Mijn dochter heeft dyslexie. Die letters gaan voor haar allemaal dansen.”

Ik denk aan de dagelijkse afspraak met mijn dochter. Ook zij ziet lettertjes dansen. Ze bladert door haar boek. “Het zijn nog vijftig pagina’s. Ik krijg dat boek nooit op tijd uit.” “Natuurlijk wel. Jij leest een blad, ik doe er twee. Je wil toch ook weten wat er nog met Lisa gebeurt?” “Ja, natuurlijk!” Dan praten we. “Weet je nog? Ken je dat gevoel? Wat zou jij doen? ...” Haar ogen klaren op. Ze zit weer recht. Klaar om te luisteren. Ja, ik weet hoe verleidelijk het is om te denken: “Ze moet dat boek wel zélf kunnen lezen.” “Als ze dat nu nog niet alleen kan, wat wordt het straks dan in het secundair?” En ja, het vraagt vastberaden weerstand om tijd te verliezen in plaats van tijd te winnen. Ook ik moet de verleiding weerstaan om niet te snel te zeggen: “Lees zelf nog maar wat voor je slapen gaat. Ik moet nog zoveel doen voor morgen.” Maar zij houdt vast aan wat Daniël Pennac zo mooi omschrijft als het ritueel van het (voor)lezen: op de rand van het bed, een vast uur, onveranderlijke gebaren, het heeft iets van een gebed. Wapenstilstand na het rumoer van de dag.

Trage tijd

Ook leraren met smaak voor boeken bieden weerstand. Gelukkig maar. “Er zijn inderdaad nuttigere dingen om te doen, maar ik wil dat je een boek hebt geproefd.” Wie volhoudt en bereid is om tijd te verliezen, om samen met leerlingen te (her)lezen, regel na regel, een stukje thuis en op school, komt misschien tot een moment waarop ze worden verleid. “Meneer, doen we nog één?” Die heeft de smaak te pakken!

Moeten we blij zijn met het Leesoffensief? Misschien. Want ja, daarmee

erkent de overheid lezen als een fundamentele hefboom “voor alle andere vakken, voor levenslang leren en voor zowat alle aspecten van het leven: veiligheid op de werkvloer, een sleutel om armoede te doorbreken, en *last but not least* een heel leven leesplezier.” Als dat niet rendeert!

Maar eerlijk: een samenleving die leesaachterstand wil ombuigen in meetbare voorsprong, lijkt te vergeten waar het in de ervaring van lezen werkelijk om gaat. Ze vergeet dat de smaak voor lezen noch meetbaar is, noch de berekende tijd van achterstand en voorsprong kent. Leestijd is de tijd die genomen wordt om verhalen te delen, om van dat ‘onding’ van een boek een roman, kortverhaal of literair werk te maken. Het gaat om innerlijke tijd voor het waaien van de geest. Leestijd is trage tijd, bevrijd van doelstellingen, functies, cijfers en rendement. Leestijd is altijd ‘verloren’ tijd en ‘gestolen tijd’, omdat hij niets oplevert. Leestijd is daar waar de tijd geen tijd meer is, zegt Daniël Pennac. Zonder die tijd geen leeservaring, geen opgaan in een wereld, geen smaak voor lezen. Zonder die tijd, geen literaire boeken. Zonder literatuur geen waaien van de geest. Zonder begeestering, geen menselijkheid.

Als we echt bekommerd zijn om lezen – en over de school in het algemeen – dan moeten we ons dringend bevrijden van de berekende tijd: even zwijgen over achterstand en voorsprong, over de functies van lezen, en ja ook over leerwinst. Dan moeten we toegeven dat elke focus op effectiviteit en functionaliteit het verlangen onderuit haalt. Zolang we daar als samenleving niet aan één zeel trekken, blijft leesplezier slechts het sausje over een taart die niemand heeft leren proeven en dus nooit zal smaken.

Als we echt bekommerd zijn om lezen – en over de school in het algemeen – dan moeten we ons dringend bevrijden van de berekende tijd: even zwijgen over achterstand en voorsprong, over de functies van lezen, en ja ook over leerwinst.

Bronnen

- Adviesnota. *Een leesoffensief voor Vlaanderen*. <https://onderwijs.vlaanderen.be/sites/default/files/2021-09/Leesoffensief%20-%20finaal.pdf>
- Meirieux, P. (2016). *Pedagogiek. De plicht om weerstand te bieden*. Uitgeverij Phronese.
- Onderwijs Vlaanderen. *Samen naar een grote leessprong*. <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/directies-en-administraties/secundair-onderwijs/leesoffensief>
- Pennac, D. (1993). *In één adem uit. Het geheim van het lezen*. Uitgeverij de Brink.
- Zondag met Lubach. *Begrijpend lezen*. <https://www.youtube.com/watch?v=lelWCw3GmSo>